

გალაკტიონ ტაბიძის “შერიგება”

ღალი დათაშვილი

სიკვდილთან შეხვედრა კაცობრიობის უმთავრეს საფიქრალთაგანია, “კაცად აღარყოფნის სევდა” (გოდერძი ჩოხელი) ნებისმიერი ადამიანისთვის ნაცნობი საწუხარია. ამიტომ ეს მოტივი ხშირად გვხვდება მსოფლიო ლიტერატურაში.

სიკვდილზე ფიქრს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაშიც. მის შემოქმედებაში გვხვდება ყველა ცნობილი თემა: სიკვდილი უსამართლო და დაუნდობელია, ის ყველას მოგველის, ანადგურებს ყოველივეს, ატყნობს და აქრობს მიწიერ დიდებასა თუ სილამაზეს (მეორედ მოსვლა სამყაროსაც ალგვის მიწის პირისაგან), მისგან ვერაფერი გვიხსნის, გარდა ამქვეყნიური ვალის მოხდისა, სწორად ცხოვრების გზით სამუდამო სასუფეველის დამკვიდრებისა... აქ შეხვედრებით მწუხარე თვალებიან ანგელოზს, იმქვეყნად წასაყვანთა პერგამენტზე ჩამოწერილი გრძელი სიით; დროის ქარისაგან განადგურებულ, გადაცვენილ, დამტყნარ და მოწყენილ ატმის ყვავილებს; “ქართა ქარვას” გაყოლილ ახალგაზრდობას; ჩამავალი მზის სევდას; სიკვდილი, ერთგვარად, პერსონიფიცირებულიც კია პოეტის მიერ და მკითხველი მასთან ერთად ხედავს:

“მოდის სიკვდილი, ტყნობის მსურველი,

დატყნა ყვავილი, გაქრა სურნელი”...

თუმცა, გალაკტიონის უმთავრესი თავისებურებაა, რომ იგი, როგორც კაცი და როგორც პოეტი, არ უშინდება სიკვდილს, მისთვის ეს ჩვეულებრივი მოვლენაა, რომელსაც ადამიანი ოდესმე აუცილებლად იგემებს, ამიტომ, როგორც “კაცი მეცნიერი”, სიკვდილთან შეგუებისა და ამით მასთან “გამკლავების” გზებს ეძებს.

ამ თემას ეძღვნება გალაკტიონის ერთ-ერთი საუკეთესო ლექსი “შერიგებაც”, რომელიც გათვალისწინებულია სასკოლო პროგრამით, კერძოდ, XI კლასში ისწავლება (იხ. თამაზ ვასაძისა და ნინო შარაშენიძის სახელმძღვანელო, თბ. 2007, გვ. 69).

სათაურ “შერიგებას” პოეტი უკავშირებს ლექსის ბოლო სიტყვას, წრეს კრავს და მკითხველისთვის ცხადს ხდის, რომ პოეტი ურიგდება, ანუ მშვიდად და აუღელვებლად ხვდება სიკვდილს:

“დღეს ყველგან მზეა და სილამაზე

სიკვდილთან ჩემი შემრიგებელი”.

ისევე, როგორც “მთაწმინდის მთვარეს”, ამ ლექსსაც პოეტი სიკვდილის სიახლოვესა და ამით აღძრული შიშის ძლევას უძღვნის. ეს ორი ლექსი მრავალმხრივ ჰგავს ერთმანეთს, რადგან ორივე მათგანში სიკვდილის შიში უკვდავების იმედითაა დაძლეული. უკვდავისთვის კი სიკვდილი არარაა, ახლადშობა და ახალ რეალობაში გადასვლაა მხოლოდ. ამიტომ ამბობს პოეტი:

“რომ მეფე ვარ და მეოსანი და სიმღერით ვკვდები,

რომ წაჰყვება საუკუნოს თქვენთან ჩემი ქნარი” (“მთაწმინდის მთვარე”).

გალაკტიონი სიკვდილისკენ მთელი არსებით მიისწრაფოდა. ამიტომ მიმართავდა საკუთარ თავს (თითქოს გასამხნევებლადაც):

“ვინა თქვა შენი გარდაცვალება,

არა, სწორედ დღეს შენ დაიბადე” (“მიდიხარ... ისე...”).

“უბის წიგნაკში” კი წერდა:

“მე ვიყავი ყოველთვის მზად სიკვდილისთვის.

მე მთელ დედამიწას დუელში ვიწვევ!”

პოეტს სწამდა, რომ მისი სიდიადე სწორედ მისი გარდაცვალების შემდეგ წარმოჩნდებოდა, ამქვეყნიდან გავიდოდა მოკვდავ კაცთაგანი, მაგრამ მყისიერად დაიბადებოდა უკვდავი პოეტი, სიკვდილი გააცხადებდა მის სიდიადეს. ამიტომ დაამთავრა “უბის წიგნაკი” ამ სიტყვებით:

“გალაკტიონ ტაბიძე აღარ არის.

გაუმარჯოს გალაკტიონ ტაბიძეს!

მეფე მოკვდა. გაუმარჯოს მეფეს!”

გალაკტიონი არ ცდებოდა. მასზეც ვრცელდება ილიას ნათქვამი ალექსანდრე ყაზბეგზე: “ორჯერ დაბადებულს ერთი სიკვდილი ვერას უზამს, ის კი მეორედ მაშინ დაიბადა, როცა თავისი დიდებული კალამი შესძღვნა თავის მშობელ ქვეყანას”...

“შერიგება” ყოვლის წარმავლობის აღიარებით იწყება. დრო შეუწერებლად გადის, თავის გზაზე ყველაფერს ცელავს, თან მიაქვს ადამიანის სიცოცხლე, რადგან დროის შეუწერებელი სვლა სიკვდილის მთავარი იარაღია. ქარის ქროლა წუთისოფლის მარადიული ცვალებადობისა და დროის დინების სიმბოლოა, ყველანი წუთისოფლის ქარში მოვდივართ და ამ ქარსვე მივყევით, მის მკლავებში (ტოტებში) გაბლანდულნი...

“ტოტებს ქარისას გადაჰყვა მარტი” – გავიდა კიდევ ერთი თვე და კიდევ ერთი ნაბიჯით მოახლოვდა სიკვდილი, დაუპატიუებლად დაიბუდა გონებაში ამქვეყნიდან გასვლის ფიქრმა, რამაც აღძრა სუდარის სითეთრის განცდა:

“თეთრ ტანსაცმელში მე მოვირთვები

და წავალ ქარში...”

სიკვდილი “თეთრი აკლდამის” სიმბოლოთი შემოჰყავს პოეტს, ალბათ, სუდარის სითეთრისა და სიკვდილის სიცივის, მდუმარების, გახევებულობის გამო, რის ასოციაციასაც ქმნის აკლდამა. ხოლო სიკვდილის შიშის ძლევა – თეთრ აკლდამაზე ამაღლებით, მისთვის მშვიდად, მძიმე განცდების გარეშე ცქერით:

“ამაღლდი, სულო, თეთრ აკლდამაზე.”

კაცობრიობის ნებისმიერი წარმომადგენელი მოკვდავია. “ყოველი არსი, სულიერი თუ უსულო, ხილული თუ უხილავი, ერთსა და იმავე მსოფლიო კანონს ექვემდებარება: დაიბადება, იზრდება, დაბერდება – კვდება”(აკაკი). გალაკტიონმა იცის, რომ “მიწა თავისას მოითხოვს”, “რომ ამ გზაზე ზღაპარია მგოსანთ სითამამე” (“მთაწმინდის მთვარე”), თუმცა ასერხებს სიკვდილის შიშის ძლევასა და ამაღლებას. საამისოდ იხსენებს მოცარტს, თითქოს ქარს გაყოლილს, ვისი საფლავის ადგილმდებარეობაც კი დაზუსტებით არავინ იცის, მაგრამ უდიდესს, ყველასთვის ცნობილსა და საყვარელ კომპოზიტორს. მოცარტის სახით მიგვანიშნებს, რომ ბევრი დიდებული პიროვნების ხვედრი ასეთია – ფიზიკურად მარცხდება და ნადგურდება მუხთალი წუთისოფლისა თუ ადამის უსამართლო შთამომავალთაგან, თუმცა მისი სულიერი მადლმოსილება ის საყრდენია, რომლითაც დღემდე არსებობს კაცთა მოდგმა (მათი პარადიგმა თვით უფალია, უგუნურთაგან ჯვარცმული).

პოეტს ლექსში შემოაქვს რამდენიმე სიმბოლო: სიმღერა, მზე, ბაღი, მყინვარი, გვირგვინი, სილამაზე...

გალაკტიონს სიკვდილთან შეხვედრას, პირველ რიგში, უიოლებს ამქვეყნიდან სიმღერით წასვლის იმედი, რადგან სიმღერის ტალღებით სავსე გულში შიშისთვის ადგილი აღარ რჩება; მისთვის ორსავე სოფელში საოცნებო მდგომარეობა, სანუკვარი ნატვრაც სწორედ ეს არის – მყოფობდეს “გულში სიმღერის მსუბუქ ზვირთებით”, ცოცხლობდეს პოეზიით:

“და მეც მოვკვდე სიმღერებში ტბის სევდიან გელად...” (“მთაწმინდის მოვარე”).

ლექსი და სიცოცხლე პოეტათვის ერთი და იგივეა, ლექსი აძლევს მგოსანს სიცოცხლის ძალას. ტიცციან ტაბიძე წერდა:

“მე არ ვწერ ლექსებს, ლექსი თვითონ მწერს,

ჩემი სიცოცხლე ამ ლექსს თან ახლავს”.

თუ სიმღერით მოკვდება, გალაკტიონისთვის სიკვდილი საშიში არაა, ახალი სიცოცხლის დასაწყისია მხოლოდ, ამიტომაც არის თბილი, მზიანი (“დღეს ყველგან მზეა”) და ვარდისფერი (“სიკვდილის გზა არრა არის, ვარდისფერ გზის გარდა”). პოეზია, მშვენიერება და სილამაზე “შეარიგებს” გალაკტიონს სიკვდილთან. იგი გაუბოროტებელ სულს ინარჩუნებს, მშვენიერებისა და სილამაზის მსახურად რჩება, ცოცხლობს “შუქთა მარადი ნოებით” და ლექსებით აქებს მშვენიერებას.

პოეტურ სილიადესა და უკვდავებას გალაკტიონი მყინვარის სახე-სიმბოლოს მოშველიებით გამოხატავს. იგი მყინვარს საკუთარი სულის ანალოგად მიიჩნევს:

ორივე მათგანი “მაღალ ზრახვათა მეფეა”, რადგან გონებრივად და სულიერად მაღალნი, უფალსა და ცასთან ახლოს არიან, ყველასაგან გამორჩეულები, ვაჟას თქმისა არ იყოს, “უნახავის დანახვას ელიან”;

ორივე შეყვარებული და მეოცნებეა, რაც გაზაფხულზე განსაკუთრებით იჩენს თავს, ვარდებს, “მაისებს”, ნამდვილ გაზაფხულს, როცა “მაისი ფერში ნაირ-ნაირშია”, პოეტიცა და მყინვარიც ერთნაირი აღტაცებით ხვდებიან. ორივე გიზგიზებს სიყვარულის ცეცხლით:

“მაისი ალით ააზამბახებს,

ვით შეყვარებულს და მეოცნებეს.”

ორივე ლამაზი გვირგვინითაა დამშვენებული. მართალია, გალაკტიონს, როგორც პოეტს, დაფნის გვირგვინი ამოებს, ხოლო მყინვარს – თოვლისა და ყინულის იაგუნდების, მაგრამ ეს ორივე გვირგვინი “ოდნავ მსგავსია”, რადგან მარადიულია და უკვდავებას უქადის პატრონს. გალაკტიონი მოზეიმე ტონით ამბობს:

“ჩვენ გვირგვინები გვაქვს ოდნავ მსგავსი,

ლამაზი შუქთა მარადი ნოებით:

მე – მსუბუქ დაფნის ფოთლებით სავსე,

მყინვარს – უმძიმეს იაგუნდებით.”

უკვდავების იმედი პოეტს მიწიერ პრობლემებსა და სიკვდილის შიშს დააძლევინებს, ირგვლივ გამეფებული სიტბო და სილამაზე სულში საოცარ ნათელს ჩაუდვრის და ყველაფერი ეიოლება, ხვდება, რომ, ვინც ამ სამყაროში მოვიდა “ნუკრის თვალებით, თმით მიმოზებით”, როგორც პეპელა, ან “გედი, დაჭრილი ოცნების ბაღით”, ამ აზამბახებული ბაღების ხილვით გრძნობამორეული უკანასკნელ სიმღერას იტყვის, “ტბის სევდიანი გედი” თავის მისიას შეასრულებს და ვალმოხდილი, გულდამშვიდებით შეხვდება სიკვდილს...

ის ხომ პოეტია, სათნოების მსახური და მადიდებელი, ვისი “ცხოვრების გზაც სიზმარია”. ამიტომ, თუმცა სამყაროში სიკეთეც არსებობს და ბოროტებაც, სიკვდილის აკლდამაც იხილვება და მზის ნათელიც, უფლის შვილად დაბადებულს, მშვენიერება და “სული, თოვლზე უსპეტაკესი” ამოუებასა და მწუხარებაზე ამაღლების ძაღას აძლევს:

“ამაღლდი, სულო, თეთრ აკლდამაზე,

მშვენიერების ლექსით მქებელი:

დღეს ყველგან მზეა და სილამაზე

სიკვდილთან ჩემი შემრიგებელი!”

“შერიგებაც” გვიჩვენებს უკვდავებით მოიმედე პოეტის მშვიდად და ამაყად შეხვედრას სიკვდილთან, რომლის კარიც მისთვის უკვდავების კარიბჭეა.

გაკვეთილის გეგმა

გაკვეთილის ზოგადი მიზანი: მოსწავლეებში საანალიზო კითხვის უნარის დახვეწა-გაუმჯობესება, წერის კულტურის ამაღლება, აზრის ზეპირად ჩამოყალიბების უნარის დახვეწა-გაუმჯობესება;

გაკვეთილის კონკრეტული მიზანი: გალაკტიონის ლექსის ანალიზი; მხატვრული სახეების ანალიზი; დაკვირვება მხატვრულ ენაზე, როგორც პოეტის ერთ-ერთ უმთავრეს იარაღზე; გალაკტიონზე, როგორც პოეტსა და პიროვნებაზე, ინფორმაციის მიღება-ამოკითხვა; ქვეტექსტზე მუშაობა;

გაკვეთილის მეთოდი: აღმოჩენებით სწავლება;

გაკვეთილის ფორმა: ინტერაქტიური, ჯგუფური.

გაკვეთილის მსვლელობა

- მასწავლებლის შესავალი საუბარი, თუნდაც გალაკტიონის უბის წიგნაკზე, თვით გალაკტიონზე, მოკვდავობისა და უკვდავების თემებზე (მასწავლებლის შერჩევით) – 3-5 წთ.

- ჯგუფებად დაყოფა და მუშაობა – 15 წთ.

ჯგუფები:

1. ენათმეცნიერები. მასწავლებლის დავალებით, გაანალიზებენ ლექსის ენობრივ ქსოვილს, იმსჯელებენ ენის როლზე პოეტის მიერ დასახული მიზნის მისაღწევად. დავალებად ვაძლევთ, გამოიყონ პოეტური ლიცენციები, დააკვირდნენ მსაზღვრელ-საზღვრულის წყობას, პოეტის მიერ შექმნილ სიტყვას “ააზამბახებს” და ლექსში ჩართულ მიმართვას; მათვე დავავალეთ რითმის ანალიზი;

2. ფილოლოგები. ასრულებენ ლექსის იდეურ-მხატვრულ ანალიზს. რომ არ გაუჭირდეთ, მივცემთ ჩამოწერილ კითხვებს, რომლებსაც უპასუხებენ:

როგორ გესმით სათაური?

როგორ გესმით I სტრიქონი?

როგორ გესმით II სტრიქონი?

დაასახელეთ შედარება და იმსჯელეთ მასზე;

როგორ გესმით “სიმღერის ზვირთი”?

როგორ გესმით “მეინვარს, მაღალ ზრახვათა მეფეს”?

როგორ გესმით “მაისი ალით ააზამბახებს”?

როგორ გესმით სტროფი:

“ჩვენ გვირგვინები გვაქვს ოდნავ მსგავსი,
 ღამაში შუქთა მარადი ნთებით:
 მე – მსუბუქ დაუნის ფოთლებით სავსე,
 მეინვარს – უმძიმეს იაგუნდებით.”

როგორ გესმით ამადლებისა და სიკვდილთან შერიგების მოტივები?

როგორ გესმით “თეთრი აკლდამა”?

როგორ გესმით მზისა და სილამაზის როლი ლექსში?

ჩამოაყალიბეთ ლექსის იდეა.

3. შემოქმედები. გამოთქმით წაიკითხავენ ლექსს, დაწერენ ესეს ლექსით აღძრულ შთაბეჭდილებაზე, დახატავენ რაიმეს – დაასურათებენ ლექსს, დაუსვამენ კითხვებს გალაკტიონს, თანაკლასელებსა და მასწავლებელს;

4. მწიგნობრები. გაავლებენ პარალელს გალაკტიონის “მთაწმინდის მთვარესთან”, ვალერიან გაფრინდაშვილის “პროვინციულ გაზაფხულთან” და სხვა ნაწარმოებთან, რომელიც გაახსენდებათ, იმსჯელებენ ამ ნაწარმოებთა მსგავსება-განსხვავებაზე.

- ჯგუფების პრეზენტაცია – 15 წთ. თითოეულ ჯგუფს ეძლევა 3 წთ.
- კამათი, ჯგუფების ნამუშევრების მიმოხილვა – 7 წთ.
 - გაკვეთილის შეჯამება;
 - დავალება – დაწერონ გალაკტიონის ლექსის ანალიზი, თემას თვითონ შეურჩიონ სათაური; დაიწყონ მუშაობა მათთვის სასურველ რეფერატზე ქვემოთ ჩამოთვლილთაგან:
 - ზამბახი გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში;
 - მაისი გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში;
 - სიკვდილის მოტივი გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში;
 - ქარი გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში;
 - მზე გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში;